

De zothed van de filosofie

Lezing ter gelegenheid van Zotte Zaterdag 2017 in Arti Legi

Vandaag geef ik u een klein kijkje in de zothed van de filosofie. Dat doe ik vanuit mijn rol als Stadsfilosoof, en dat is eigenlijk best een beetje gek. De vacature 'Stadsfilosoof' bestaat namelijk helemaal niet. Er is geen gemeentepotje of een subsidie voor. Niemand zit er op te wachten. En toch ben ik er. Hoe kan dat? Nou, je zegt gewoon dat je het bent, je maakt een website en een visitekaartje, en dan geloven mensen dat je de Stadsfilosoof bent.

Sommige mensen die ik tegenkom vinden dat een beetje *te* gek, tegen het arrogante aan. Onlangs werd ik op Twitter nog streng toegesproken door een boze meneer die het ongehoord vond dat iemand zichzelf zo maar Stadsfilosoof zou noemen. Hij voegde daar aan toe: 'misschien moet jij een keer op zoek gaan naar een dak boven je hoofd en naar de kapper.'

Ik kan het niet helpen, maar over zo'n opmerking begin ik gelijk te filosoferen. Waarom moet dat nou per se in die volgorde? Waarom kan ik niet eerst naar de kapper en dáárna op zoek gaan naar een dak boven mijn hoofd? Of is het dak boven mijn hoofd een voorwaarde voor het knippen van mijn haren? En gesteld dat dat zo is, is het dan een noodzakelijke, voldoende of lege voorwaarde voor een tripje naar de kapper? Zou er een verborgen premisse tussen zitten: 'Als je een dak boven je hoofd hebt, dan vind je werk. Als je werk krijgt, dan kun je naar de kapper. Conclusie: Als je een dak boven je hoofd hebt, dan kun je naar de kapper.' Misschien worden causaliteit en correlatie hier wel op oneigenlijke wijze door elkaar gehaald...

Is het niet gek om hier nu zo op door te vragen en te denken? Misschien wel. Filosofen *zijn* een beetje gek. Of, zoals Erasmus zou zeggen, zot. De geschiedenis staat bol van anekdotes van filosofen die rare dingen doen. Laten we bijvoorbeeld naar de oude Grieken kijken: Pythagoras had een fobie voor bonen. Die mochten zijn leerlingen onder geen beding eten. De scheten verstoren de filosofische focus. Diogenes de Cynicus masturbeerde, poepte en pieste gewoon in publiek, want waarom zou je je schamen voor je natuur? Dat doen alleen hypocrieten. Empedocles zou in een vulkaan zijn gesprongen om te bewijzen dat hij een god was. Het resultaat, tja... En toen Chrissypus een ezel vijgen zag eten gaf hij een slaaf de opdracht er wat wijn bij te serveren. Zelf vond hij deze grap zo goed dat hij stierf aan de daaropvolgende slappe lach. En over Aristoteles gaat het verhaal dat hij zo verliefd raakte op het liefje van Alexander de Grote dat hij zich door haar als een paard liet berijden.

Allemaal gek, maar toch! Zit er een logica in deze gekte, of zoals Shakespeare over Hamlet schreef, *a method to his madness*? Ik denk het wel, en het beste voorbeeld dat we hiervoor hebben is de man die wel wordt gezien als de grondlegger van de Westerse filosofie:

Socrates. Hij stond bekend om o.a. de volgende kenmerken:

- 1) moeilijk doen over dingen die makkelijk zijn;
- 2) gebruik van vage begrippen;
- 3) op zoek gaan naar problemen en als die zijn gevonden geen interesse hebben in de antwoorden;
- 4) nadat een gesprek vier uur of langer heeft geduurd terug willen naar het begin om dit keer niet vast te lopen.

Dit is ongelooflijk irritant, onpraktisch, het levert niets op. Socrates richt zich voornamelijk op de burgers die respect afdwingen of autoriteit

hebben. Rechters, generaals, waarzeggers, mooie mannen, bestuurders, dichters, geleerden, advocaten, en ga zo maar door. Hij is op zoek naar antwoorden over allerlei zaken: wat is schoonheid, wat is rechtvaardig, wanneer ben je moedig, wat is inzicht, kun je weten wat je niet weet, niet weten wat je weet of niet weten wat je niet weet? In de dialoog tussen Socrates en Eutyfron ontaardt een tamelijk eenvoudige vraag, 'Wanneer is een handeling goed?', in de volgende dialoog:

S: ... wordt het goede omdat het goed is door de goden bemind, of is het goed omdat het door hen bemind wordt?

E: Ik begrijp niet wat je bedoelt, Socrates.

S: Dan zal ik proberen duidelijker te zijn. We spreken van gedragen worden en dragen, van geleid worden en leiden, van gezien worden en zien. Je snapt dat er in al deze gevallen een verschil is en waarin dat verschil bestaat?

E: Ik denk dat ik het snap.

S: Er is dan toch ook verschil tussen iets wat bemind wordt en iets wat bemint?

E: Vanzelfsprekend.

S: Vertel me eens: wanneer iets gedragen wordt, wordt het dan gedragen omdat iemand het draagt of om een andere reden?

E: Nee, daarom.

S: Iets wordt geleid omdat iemand het leidt en iets wordt gezien omdat het iemand het ziet?

E: Jawel.

S: Dus iemand ziet niet iets omdat het wordt gezien, het wordt juist gezien omdat iemand het ziet. En iemand leidt niet iets omdat het wordt geleid, het wordt juist geleid omdat iemand het leidt. Iemand draagt niet iets omdat het gedragen wordt, het wordt juist gedragen omdat iemand het draagt... Wat kunnen wij dan over het goede zeggen, Eutyfron? Dat is toch hetgeen dan door alle goden wordt bemind?

E: Ja.

S: Het wordt dus bemind omdat het goed is, en het is niet het goede omdat het bemind wordt.

E: Kennelijk.

S: Maar hetgeen de goden bevalt, bevalt hun en beminnen zij omdat het door hen wordt bemind.

E: Uiteraard.

S: Dus zal wat de goden welgevallig is niet het goede zijn, Eutyfron, en het goede evenmin hetgeen de goden welgevallig is, zoals jij beweerde. Het zijn twee verschillende zaken.

Tot zover. Een vroege biografie van de Griekse filosofen, Diogenes Laërtius, merkt op dat een dialoog met Socrates vaak eindigde in geweld. Wanneer een gesprekspartner suf gepraat was en dan een antwoord of verklaring van Socrates verwachtte, kreeg die doodleuk te horen dat de filosoof het zelf ook niet wist maar nog wel wat vragen had. Socrates wist immers alleen dat hij niets wist.

De filosoof die wijsheid zocht kreeg vaker klappen. Een tijdgenoot, de toneelschrijver Aristofanes, nam Socrates op de hak in zijn stuk *De Wolken*. Hier bevindt de filosoof zich letterlijk tussen de wolken. Hij staat

niet, zoals een normaal mens, met beide benen op de grond, maar zweeft weg in zijn eigen gedachten.

Wat deed hij precies “daarboven”? Een uiterst zotte activiteit: hij praatte in zichzelf. De paradox is dat wij één zijn op het moment dat we in gesprek zijn met een ander, maar dat wij twee zijn op het moment dat we alleen zijn. Het idee dat wij eigenlijk twee personen in één lichaam zijn zien we terug in alledaagse uitspraken als “Ik weet niet wat ik mijzelf aan moet”, of “Ik zou niet met mijzelf kunnen leven als...”

Socrates had een eenvoudig, maar onalledaags doel: hij wilde met zichzelf kunnen leven. En om een goede verstandhouding met zichzelf op te kunnen bouwen moest hij zichzelf kritisch en streng ondervragen. ‘Het niet onderzochte leven is het leven niet waard.’ En dat onderzoeken is een project dat eigenlijk helemaal niet zo gek is, integendeel. Net zoals je pas iets weet als je weet dat je niets weet, zo kun je ook gek zijn als je weet dat je niet gek bent. Of omgekeerd, kun je misschien pas niet gek zijn op het moment dat je weet dat je gek bent.

En zo moeten we op deze Zotte Zaterdag ook de zothed van de filosofie vieren en de alledaagse denkpatronen doorbreken. Vermijd de bonen, spring eens in een figuurlijke vulkaan, laat je eens als een paard berijden, lach je slap om dagelijkse situaties en drijf eens met je hoofd tussen de wolken terwijl je je afvraagt of je met jezelf door één deur zou kunnen. Maar het masturberen op straat, daar moeten we (met alle respect voor Diogenes de Cynicus) voor vandaag maar even de grens trekken.

Maar wie weet... morgen?